

УДК 504(07)+37.033

Гнілуша Н.В. (Україна, Кривий Ріг)

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

В сучасних соціально-економічних умовах розвитку цивілізації екологічні проблеми набувають глобального характеру. У всьому світі збільшується кількість регіонів екологічної небезпеки.

Криворізький залізорудний басейн є одним з провідних промислових центрів України, з потужним розвитком різних галузей чорної металургії, гірничодобувної та хімічної промисловості і потребує розвитку системи неперервної екологічної освіти населення, різної спеціалізації для забезпечення екологічного моніторингу, контролю, експертиз, інспектування різних виробництв та інфраструктури міста, управління та організації природоохоронних заходів, розбудови наукової, соціальної та освітньої сфери.

Регіональні процеси, в тому числі екологічні катастрофи, істотно впливають на розвиток явищ в інших регіонах планети. В такій кризовій ситуації не викликає сумніву важливість екологічної освіти.

Екологічна освіта признана міжнародним екологічним рухом педагогів, важливим напрямком педагогічних досліджень.

Все більше усвідомлення негативних наслідків діяльності людини в суспільній свідомості, кризовий стан всіх середовищ життя в промислових районах України актуалізують екологізації всіх рівнів освіти як невідкладну та провідну тенденцію її сучасного розвитку. У відповідності з прийнятою концепцією екологічної освіти в Україні формується система неперервної екологічної освіти на основі Національної доктрини розвитку освіти у XXI столітті, що охоплює структури формальної та неформальної освіти усіх вікових груп населення.

В регіонах України мають свої природно-екологічні, фізико-географічні, економічні, соціокультурні, історичні, етнографічні передумови розвитку, які необхідно враховувати при створенні регіональної системи екологічної освіти. Україна різноманітна з точки зору природних умов. Враховуючи регіональну різницю країни, засвоювати для всіх територій єдиний зміст екологічної освіти неможливо.

Екологічна ситуація Криворізького регіону вимагає забезпечення екологічної безпеки населення та його навколишнього природного середовища. Рішення цієї проблеми - в створенні, функціонуванні та динамічному розвитку системи неперервної екологічної освіти населення. Провідне місце в цій системі надається школі, де закладається фундамент відповідального ставлення до природи, набування знання, навичок та практичний досвід вивчення та охорони навколишнього середовища.

Проблеми екологічної освіти були предметом дослідження І.Д. Зверева, Н.Н. Моїсєєва, І.Т. Суравеїної, Г.П. Білявського, які розробили загальнотеоретичні та методологічні аспекти екологічної освіти.

Проблемам розвитку концепції екологічної освіти на національно-регіональному рівні присвячені роботи В.В. Вербицького, Ф.В. Вольвача, В.М. Бровдія, М.І. Дробнохода, І.Д. Зверева, Я.І. Трефяк та ін.

Стратегія розвитку системи екологічної освіти в Україні на сучасному етапі в значній мірі обумовлена глибокими процесами демократизації та гуманізації діяльності суспільства, тенденціями перспективного перетворення економіки і управління. Проблемами цілеспрямованого розвитку освіти на основі науково обґрунтованого проектування його структури, змісту і діагностики результатів присвячені дослідження таких вчених: М.А. Галагурова, Б.С. Гершунського, В.С. Ледньова, В.В. Серікова та інших.

Виділяють два основних напрямки екологічної освіти: виховання в дусі загальних ідей охорони природи та бережливого ставлення до неї та набуття спеціальних професійних знань про загальні закономірності існування природних та антропогенних екосистем. Обидва ці напрямки взаємопов'язані, бо в їх основах лежить пізнання принципів та закономірностей екології. Таким чином, система екологічної освіти взагалі повинна бути націлена: по-перше, на підготовку професійних кадрів, по-друге, на оволодіння спеціалістами самих різних областей загальної екологічної культури.

При визначенні програми необхідно орієнтуватися на наступні критерії: наукову достовірність екологічних показників і процесів, що відбувається у біосфері; просторово-географічні особливості екологічних явищ; відмінність галузевих, локальних, регіональних і глобальних екологічних проблем і зв'язки між ними з врахуванням руху від близького до далекого; адекватне відображення базових понять (рівні існування, цикли, всезагальні взаємозв'язки, демографічний вибух, розвиток, сумісний з довкіллям), збалансований біологічний, технологічний і соціологічний підхід при вирішенні сучасних екологічних проблем.

В системі освіти спостерігається інформаційний вибух, пов'язаний з появою освітянських програм, підручників та педагогічних технологій. Однак дослідження останніх років носять екстенсивний характер, а велика кількість публікацій - це результат факультативних занять авторів.

В тих регіонах, де система екологічної освіти вже існує, вона є замкнутою або закритою, так як в ній не сформовані внутрішні і зовнішні, вертикальні та горизонтальні зв'язки та взаємодія між конспектами підсистем і всієї системи і цілому.

Роблячи предмет проектування регіональну сферу екологічної освіти, усвідомлюють масштабність території, її унікальність, ми виходимо із уявлення про регіон як цілісну одиницю освітньої політики. Аналіз стану проблеми показує, що становлення екологічної освіти стримується відсутністю системних досліджень в сфері екологічної освіти. А саме, не розроблена концептуальна модель екологічної освіти, не проведено теоретичних досліджень та не виявлені методології основи проектування системи екологічної освіти, не розроблені підстави до проектування регіональної системи екологічної освіти із врахування специфіки регіону.

Аналізуючи вищевикладене, слід констатувати існуючі протиріччя, що визначають проблему досліджень: з одного боку сфера освіти має потребу в формуванні і сталому розвитку системи екологічної освіти в різних регіонах країни, а з другого боку - не отримали достатнього наукового дослідження теоретичні основи регіональної екологічної освіти, включаючи принципи і механізми проектування системи та її практичне впровадження.

В зв'язку цим **проблема дослідження** полягає в пізнанні теоретичних та дидактичних основ регіональної освіти і на цій базі проектування моделі регіональної системи екологічної освіти учнів, адекватної потенційним можливостям природно-соціальної і територіального комплексу Криворізького екологічного регіону.

Педагогічне проектування, як один з напрямів соціального проектування, спрямоване на створення і зміну організованих процесів освіти, виховання і навчання.

До завдання педагогічного проектування входять: обґрунтування конкретних напрямів пошуку у створенні умов для розвитку і виховання людини, актуалізації його внутрішніх сил, соціального самовизначення і становлення; прогнозування розвитку педагогічних процесів і систем; створення забезпечення, організація процесів педагогічної діяльності, які дозволяють визначити бажані результати в освіті і реалізувати їх досягнення; педагогічний аналіз і на його основі координація діяльності педагога і корекція педагогічних процесів. Будь-який педагогічний проект – це система планованих дій, що реалізуються, необхідних умов і засобів для досягнення певної мети, яка у свою чергу залежить від пріоритетних педагогічних цінностей. Проект – досить складна система перетворень.

Для педагогічного проектування процес реалізації задуму не менш важливий і суперечливий процес, чим його розробка. Проект в педагогіці реалізується в педагогічній системі розвитку людських устремлень і взаємовідносин, реалізація задуму схильна до принципу невизначеності, який характерний для розвитку гуманітарних систем.

Принципи державної політики в освіті і наочні - педагогічні принципи гуманізації, демократизації, надання умов для вільного вибору освіти, індивідуалізації, а також класичні педагогічні принципи повинні враховуватися при розробці проектів. В той же час для проектування важливі принципи, на яких ґрунтується ця область педагогічної діяльності, кожен з її елементів. У даній області, при проектуванні регіональної екологічної освіти, особливе значення має поєднання і співвідношення вищеназваних принципів.

Проектування будь-якого педагогічного процесу організовується з урахуванням взаємодії його різних компонентів не ізольовано, а в єдності один з одним і зовнішнім середовищем. Системність проектування дозволяє обґрунтувати одну важливу особливість розвитку освітніх процесів, на яку звертають увагу учені при розробці системних підходів – розвиток складної системи відбувається у напрямі, визначеному її внутрішньою структурою. Одним з важливих моментів в обґрунтуванні загальних підходів до проектування слід рахувати безперервність в його організації.

Загальне для всіх проектів в освіті – їх цілеспрямованість на вирішення педагогічних завдань, тому обґрунтування і облік закономірностей процесів виховання, навчання, розвитку людини в конкретних умовах є основними при розробці проектів і їх реалізації. Тому в проекті розробляються конкретні дії на педагогічний процес, які можуть організувати люди. У педагогічному проектуванні регіональної екологічної освіти процес змін представляється як ряд подій, кожне з яких взаємозалежно. Проектування інноваційних процесів розуміється як комплексна організація діяльності по створенню, освоєнню, використанню, поширенню новин в освіті.

Регіоналізація освіти є провідною і довготривалою стратегією, що визначає шляхи становлення цілісного регіонального освітнього простору на основі взаємодії національного, регіонального і світового досвіду розвитку освіти» [35,с.34].

Даний принцип передбачає облік в екологічному утворенні регіонального компонента: національних і культурних традицій, природних і соціально-економічних умов, використання в освіті інформації, реальної для регіону, організацію учбово-виховного процесу, що включає кращі традиції загальнолюдської і національної культури.

Виявлення регіонального компонента змісту екологічної освіти є одним з важливих завдань нашого дослідження. Принципи державної регіональної освітньої політики можуть бути визначені лише в рамках соціокультурної регіональної політики в цілому. Це означає, що в кожному конкретному регіоні повинні будуватися свої стратегії і свої форми розвитку соціокультурного середовища, що передбачає в собі системний елемент процесу розвитку освіти. Перетворення освіти на практику суспільного розвитку є кардинально новою постановкою питання про розвиток освіти. Вона запобігає ситуації, коли регіоналізації освіти проводиться таким чином, що може статися провінціалізації культури, провідна до створення непереборних перегородок між способом життя людей в регіонах і якістю життя людей у світі. Питання регіональної освіти примикають до складної проблеми України – формування культурно-національної політики. Все вищесказане характеризує варіативну екологічну освіту в різних навчальних закладах, що діють в українських регіонах. Є підстави методологічного характеру, що дозволяє стверджувати, що національний менталітет і психологічні особливості сприйняття життя, а, отже, професійна діяльність людей може бути врахована у викладанні предметів різних циклів. Людині належить жити і працювати в умовах здійсненій певного ландшафту, для чого необхідний відбір відомостей в рамках традиційних наук, які потрібні при професійному навчанні і подальшій діяльності. Так Кривий Ріг характерний своєрідністю гірничо-видобувної промисловістю, що відрізняє наш регіон від інших. Криворізький регіон визначає гірничо-металургійний комплекс, що приводить до техногенного розсіювання елементів природної і штучної радіоактивності і створює для регіону основні екологічні проблеми.

З точки зору екологічної освіти мають бути обстежені і визначені можливості всіх освітніх установ, а також всіх форм додаткової освіти.

Джерелами прогнозування цілей регіональної екологічної освіти можуть служити виділені п'ять положень:

- 1) соціальне замовлення суспільства;
- 2) теоретичні концепції екологічної освіти і освіти в області довкілля;
- 3) традиції екологічної освіти в світі, в Україні і в Криворізькому регіоні;
- 4) особливості розвитку наукового екологічного знання;
- 5) міжнародний досвід.

Регіональна система освіти – це сукупність організаційних структур, що знаходяться на певній території і включених в соціально-економічну систему даного адміністративно-територіального регіону з властивими йому особливостями, а, також забезпечуючи повноту і безперервність освіти індивіда, що проживає на даній території. Понятійний розгляд регіональної системи екологічної освіти дає можливість задати кордони вивчення змісту поняття «освіта», яка виступає як соціально зафіксована сфера діяльності, в якій забезпечується привласнення індивідом культурно-історичних зразків, способів діяльності і норм стосунків.

При трактуванні регіональної системи екологічної освіти як сфери з'являється можливість поглянути на даний об'єкт через суб'єкти, що реалізують педагогічну діяльність в цій сфері. Регіональна сфера освіти – це соціально-професійне співтовариство людей, об'єднаних простором життєдіяльності з такими цінностями в області довкілля, які забезпечують в сукупності повноту безперервної екологічної освіти дитини, що проживає на даній території. Під розвитком регіональної системи розуміють зміни, які характеризуються утримуванням досягнутого (що є) і появою пристовів, що наводять до якісної зміни об'єктів розвитку.

Тенденціями в розвитку регіонального освітнього простору слід рахувати виникнення об'єднань, асоціацій і освітніх системних комплексів не за ознакою їх територіальної або адміністративної приналежності, а за змістом самих тенденцій.

Мета регіональної екологічної освіти полягає: у розробці і реалізації регіональної освітньої програми основної і додаткової освіти в цілях розвитку і задоволення освітніх потреб жителів регіону; у цілеспрямованому розвитку регіональної системи екологічної освіти в умовах єдиного освітнього простору; у створенні оптимальних умов для реалізації законів про освіту і про охорону природного довкілля у Дніпропетровській області. Регіоналізація освіти – це постійний процес вдосконалення і розвитку змісту екологічної освіти (цілей, ціннісних і смислових установок, культури і технологій екологічної освіти), джерелом якої є відкритий характер взаємодії освітнього простору з динамікою розвитку екологічної ситуації у Дніпропетровській області. Національно-регіональний компонент змісту екологічної освіти є найбільш варіативною і динамічно розвиваючою частиною системи екологічної освіти.

Регіональна система освіти представляє сукупність організаційних структур, що знаходяться на певній території і включених в соціально-економічну систему регіону з властивими йому особливостями (природними, екологічними, культурно-історичними, етнографічними і іншими), а також забезпечуючи повноту і безперервність освіти (привласнення культурно-історичного досвіду) індивіда, що проживає на даній території [36,37].

Загальні риси освітніх регіонів:

- 1) природні умови (природно-кліматичні зони, що визначають подальші унікальні особливості території);
- 2) соціальний і національний склад населення області;
- 3) культурні традиції освоєння і подальшої експлуатації природних ресурсів регіону;
- 4) основні види господарської діяльності на даній території;
- 5) рівень розвитку системи народної освіти, її матеріальна база і кадровий склад;
- 6) унікальність екологічної ситуації;
- 7) зміна фаз відносного розвитку природних систем з результатом техногенної дії людини;
- 8) динамічна зміна екологічної ситуації.

Аналіз стану регіональної освітньої системи дозволив виявити і нові тенденції в розвитку системи освіти:

- створюється і збагачується інфраструктура безперервної екологічної освіти, що включає дошкільні і шкільні установи різного типу, центри позашкільної освіти, дитячої творчості, в ній формується ринок основних і додаткових освітніх послуг;
- у системі безперервної екологічної освіти розширюються і збагачуються зв'язок «школа-вуз», розвиваються центри «інститут-школа», що створює передумови для підвищення якості екологічної освіти і його цільової професіоналізації;
- створюються і функціонують дослідно-експериментальні майданчики для розробки і практичної перевірки нових регіональних моделей екологічної освіти, що стимулює педагогічний пошук вчителів і створює умови для діяльності в системі шкільної екологічної освіти;
- розгортається практика перетворення звичайних шкіл до освітніх установ нового типу, що супроводжується опрацюванням концепції екологічної освіти і програм розвитку школи науково - методичним забезпеченням, де створюються передумови для розвитку варіативної структури екологічної освіти.